

SAKSBEHANDLER
Line Bårdseng
Kjersti Randers

VÅR REF.
13/03079-8

ARK. P - Plansaker

96-98 Ringsaker kom. - He

DERES REF.
12/4222-21

INNVAGSTELEFON

+47 98202808

DERES DATO

VÅR DATO

14.01.2014

TELEFAKS

+47 22 94 04 04

postmottak@ra.no

www.riksantikvaren.no

Ringsaker kommune
Postboks 13
2381 BRUMUNDDAL

Forslag til kommunedelplan for E6 fra Moelv til Biri, Ringsaker kommune. Innsigelse

Det vises til brev fra Hedmark fylkeskommune av 17.12.2013 der forslag til ovennevnte plan ble oversendt Riksantikvaren til vurdering av om direktoratet skal ta over saken som Kulturminnemyndighet da deres faglige råd om innsigelse ikke ble fulgt opp av fylkesrådet. Dette er i tråd med gjeldende retningslinjer innen kulturminneforvaltningen, jf. Forskrift om ansvarsfordeling mv. etter kulturminneloven og Rundskriv T- 4/92 fra Miljøverndepartementet.

Riksantikvaren var på befaring i planområdet sammen med representanter for Ringsaker kommune, Statens vegvesen og Hedmark fylkeskommune den 30.1.2014. Riksantikvaren har fått utsatt frist for uttalelse til 15.2.2014.

Områdene ved Mjøsa er svært rike på kulturminner, også i nasjonal sammenheng, og med dateringer tilbake til eldre steinalder. Det er derfor viktig å finne en god løsning for ny firefelts bru mellom Moelv og Biri som også ivaretar hensynet til de nasjonale kulturminneinteressene.

Store gravrøyser som er plassert på utstikkende nes og synlige steder i landskapet er normalt fra bronsealderen (1800-500 f.Kr.), og først og fremst kjent langs kysten. Gravrøysene var synlige fra sjøen, de viste makt og rikdom og var landemerker for de reisende langs leden. Den samme funksjonen har gravrøysene ved innløpet til Brennerivika i Moelv hatt. Gravrøyser representerer viktige kulturminner og når de ligger samlet i felt, styrker det verdien ytterligere. Gravrøysfeltet som ligger i planområdet er normalt å finne ved kysten og er svært sjeldne i innlandet. Riksantikvaren vurderer at de har høy nasjonal verdi.

Riksantikvaren mener at gravrøysfeltet må bevares. Det er lett tilgjengelig for publikum, og med gode tilretteleggingstiltak egner det seg særlig flott til formidling av menneskers tro og tradisjon knyttet til døden og bruken av landskapet i fortida. Det rike natur- og kulturmiljøet i denne delen av Mjøsa må ikke belastes med nye inngrep.

I planforslaget er det lagt frem to alternative traseer. Den nordlige traseen ligger nær ei gravrøys på Tjuvholmen, men vi kan likevel akseptere denne traseen da den ikke medfører en vesentlig forverring av dagens situasjon. Vi ber derfor om at det arbeides videre med dette alternativet. Den sørlige traseen går tvers igjennom det unike gravrøysfeltet, og vil utilbørlig skjemme det og ødelegge formidlingsmulighetene som er knyttet til det. Traseen vil også kunne medføre direkte inngrep i gravrøysene.

Riksantikvaren fremmer på denne bakgrunn innsigelse til den sørlige brutraseen i forslag til Kommunedelplan for E6 Moelv-Biri.

Bakgrunn

Statens vegvesen Region øst har i samarbeid med Gjøvik og Ringsaker kommuner utarbeidet forslag til kommunedelplan med konsekvensutredning for utvidelse av E6 til fire felt på strekningen fra Moelv til Biri. Formålet med kommunedelplanen er å avklare trasévalg for ny bru, sikre arealer for utbygging og legge grunnlag for videre planarbeid med reguleringsplan. Den gamle Mjøsbrua skal rives.

Alternative traséforslag

Det foreligger to alternative trasévalg, alternativ nord og alternativ sør. Alternativ nord vil ligge 6 meter nord for den eksisterende brua. Alternativ sør medfører endret trasé etter Moelvkrysset, og ny bru ca. 750 meter sør for dagens bru.

Kulturminner, kulturmiljø og landskap

Områdene ved Mjøsa er svært rike på kulturminner, også i nasjonal sammenheng, og med dateringer tilbake til eldre steinalder. I de mange rike jordbrukslandskapene ligger bl.a. gravhauger fra bronse- og jernalder, ulike bosetningsspor, middelalderkirkesteder m.m. Enkelte steder ligger gravrøyser på markerte steder i tilknytning til strandsonen. Denne type røyser knyttes tradisjonelt til bronsealderen (1800-500 f. Kr). Et særdeles viktig natur- og kulturmiljø finner man på Steinsodden, noe sør for dagens bru. Her finner man den hittil eneste kjente helleristningen i Hedmark, steinalderboplasser, gravminner, en bygdeborg og det kjente «Mjøskaftet», et forsvarsanlegg fra middelalder.

«Nakne» gravrøyser uten jorddekking er først og fremst funnet langs kysten. Små og store gravrøyser ligger på markerte nes og holmer, godt synlig fra leia og med tilsvarende godt utsyn. Mange av de som er arkeologisk undersøkt har vist seg å være sikre graver, og da vanligvis fra bronsealderen. I andre mangler gravgods og mange igjen er ikke undersøkt arkeologisk. Felles er deres karakteristiske beliggenhet, uten direkte tilknytning til den gamle gårdsbebyggelsen. Kystrøysene er utvilsomt uttrykk for en helt spesiell gravskikk. Man vet ikke sikkert hvorvidt de er anlagt som landemerker langs kystleden, eller for at den døde skulle være synlig eller ha kontroll over leden. Uansett har de utvilsomt hatt en spesiell funksjon og betydning. En tendens er at de opptrer i konsentrasjoner ved viktige punkter i landskapet eller der farvannet blir trangere, mens de ligger spredt der farvannet er mer åpent.

Gravrøysene ved Mjøsa har trolig hatt samme funksjon og peker på at Mjøsa var en viktig ferdselsåre i eldre tider. Gravrøysfeltet sør for Mjøsbrua ligger ved innløpet til Brennerivika i Moelv, trolig en viktig landingsplass for båttrafikken på innsjøen. For øvrig kjenner man enkelte mer spredte gravrøyser i strandsonen på Tangenodden og i Stange vestbygd, og noen enkelte forekomster i Ringsaker, bl.a. på Tjuvholmen, Steinsodden og Langodden. Et par lokaliteter finnes også lenger sør, i Akershus. Det at denne type gravrøyser først og fremst er et kystfenomen, og at det er et felt med fem gravrøyser gjør at gravrøysfeltet sør for Mjøsbrua vurderes som et svært sjeldent kulturminne i Mjøstraktene.

Brualternativ nord og kulturminner

Tjuvholmen ligger om lag 80 meter nord for eksisterende bru. På denne holmen ligger en enkelt gravrøys. Ny bru vil i henhold til planforslaget komme noe nærmere holmen. Det er ikke kjent andre automatisk fredete kulturminner som vil bli direkte eller indirekte berørt.

Brualternativ sør og kulturminner

Det søndre alternativet går igjennom et helhetlig kulturmiljø med fem sikre forhistoriske gravrøysen samt en røys med uavklart status¹. Røysene kan trolig dateres til bronsealder. De er stort sett godt bevart med en tydelig sammenheng der de ligger på markerte og utstikkende nes i Mjøsa. Samlet utgjør de et sjeldent kulturminne av nasjonal verdi. En av gravrøysene er noe forstyrret ved at det oppe i denne er bygd en tørrmur, trolig benyttet som skytestilling under andre verdenskrig. Den kan ses i sammenheng med en annen bevart skytestilling fra felttoget i 1940 som ligger ved Mo gård. Et par av de øvrige røysene er noe forstyrret ved at stein er fjernet inntil eksisterende sti. Stein er også benyttet til bålplasser. For øvrig passerer Pilegrimsleden mot Trondheim som en bred sti gjennom gravrøysfeltet innen planområdet.

Det er kun foretatt overflaterregistrering av kulturminner innenfor kulturmiljøet med gravrøysene. Undersøkelsesplikten etter kulturminnelovens § 9 er således ikke oppfylt. Området vurderes å ha potensial for kulturminner skjult under markoverflaten.

Hedmark fylkeskommunes vurderinger

Når det gjelder alternativ nord retter fylkeskommunen søkelyset på gravrøysa som ligger på Tjuvholmen. Ny bru i alternativ nord vil komme noe nærmere holmen enn dagens bru, men dette vil ikke medføre vesentlig økt utilbørlig skjemming av røysa i forhold til dagens situasjon. Automatisk fredete kulturminner ble ikke påvist ved overflaterregistrering av tiltaksområdet på land. Potensialet for funn her vurderes som lavt, da deler av området er utfyllt. Ulemper for nyere tids kulturminner er trolig av relativt liten betydning. Eventuelt behov for rivning av bygninger ved Putten berører ikke bygninger med spesielt høy kulturminneverdi.

Situasjonen ved brualternativ sør er en helt annen. Her ligger et relativt uberørt område benyttet til friluftsmål med badeplass. Den nasjonale Pilegrimsleden og turstier går gjennom området. Foruten Pilegrimsleden vil det viktige gravrøysfeltet bli direkte berørt. Gravfeltet er det største og best bevarte bronsealderrøysfeltet i Hedmark. Ny firefelts motorveg med bru i dette området vil ødelegge og forringe dette kulturmiljøet på en svært uheldig måte. Sammenhengen mellom gravrøysene vil bli brutt ved ny veg med fylling og pilarer tett inntil, og bro over og mellom de to sørligste røysene. Situasjonen vurderes i høy grad som utilbørlig skjemmende i forhold til dagens kulturmiljø. De mener også at bruilandsføring neppe er praktisk gjennomførbart i området uten at det oppstår direkte skader på kulturminnene. Formidlingspotensialet og opplevelsesverdien vil bli kraftig redusert, noe som er en tydelig konklusjon i planens konsekvensutredning.

Fylkeskommunen peker på uklarheter i planens bestemmelse § 3.1 når det gjelder hva som tillates innenfor hensynssonen. Videre at planen må bli presis når det gjelder båndlagte områder og tegnforklaring til disse.

Dersom det sørlige alternativet velges, vil fylkeskommunen foretrekke et tidligere forslag der ny bru er anlagt sør for gravrøysfeltet. Ei slik bru vil riktignok framstå som en barriere mellom Steinsodden og gravfeltet, men likevel være bedre enn en passering tvers gjennom feltet. Begge alternativene vil imidlertid ha uheldig virkning på sammenhengen mellom gravrøysfeltet og det viktige natur- og kulturmiljøet på Steinsodden.

Fylkeskommunen mener at alternativ nord vil få begrenset negativ konsekvens for gravrøysa på Tjuvholmen i forhold til dagens situasjon, mens alternativ sør medfører svært store negative

¹ (id 10114, 49552 -1 og 2, 10113, 59150, id 35509 er noe usikker som forhistorisk gravminne)

konsekvenser for kulturminneinteresser av nasjonal verdi. De anbefaler alternativ nord og mener at det bør fremmes innsigelse til det søndre alternativet.

Riksantikvarens vurdering

Gravrøysfeltet fra bronsealder består av fem sikre og en usikker røys. Røysene er godt synlige i terrenget og fra sjøen. Det er uvisst hvorvidt det også finnes automatisk fredete kulturminner under bakken. Kun registrering av synlige kulturminner er utført.

Riksantikvaren vektlegger at alle gravrøysene må sees som en enhet. Det er vesentlig at de enkelte gravrøysene ikke oppfattes som enkeltminner, men som en funksjonell sammenhengende enhet som utgjør et gravfelt. Selv om enkelte gravrøys er påført mindre skader, er opplevelsen av feltet i landskapet og den kildeverdien det representerer, stor. Nettopp landskapskonteksten, det at de ligger på utstikkende nes i Mjøsa, gjør gravfeltet lett å forstå som et unikt kulturminne av betydning for trafikken på Mjøsa og viktige knutepunkter for denne.

Denne typen gravrøys fra bronsealder kjenner man først og fremst langs kysten, der de ligger markert og synlig langs leia. De er utvilsomt uttrykk for en helt spesiell gravskikk med hensyn til funksjon og betydning. Gravrøysene langs Mjøsa antas å ha hatt samme funksjon som kystrøysene og peker på Mjøsa som en viktig ferdselsåre i bronsealder. Konsentrasjonen ved innløpet til Brennerivika gir en indikasjon på Moelvs betydning som knutepunkt for leia langs Mjøsa i eldre tider. Gravfeltet vurderes som et sjeldent kulturminne i innlandet med høy nasjonal verdi.

Ny firefelts motorvei med ny bru over Mjøsa, alternativ sør, planlegges tvers gjennom gravrøysfeltet. Ett brukar kommer mellom og tett ved de to sørligste røysene. Firefelts veibane vil framstå nærmest som et tak over gravrøysfeltet. Det vil medføre direkte inngrep i gravrøysfeltet, medføre fare for at skader kan skje samt medføre stor grad av utilbørlig skjemming av dem.

Dagens bru går om lag 80 meter sør for Tjuvholmen der det ligger en enkelt gravrøys av bronsealdertype. Ny bru, alternativ nord, vil komme noe nærmere holmen, men vi kan likevel akseptere en slik trasé da dette ikke vil medføre en vesentlig forverring av dagens situasjon. Potensialet for funn på landsiden vurderes som lavt, da det er flere utfyllinger i området. Nyere tids kulturminner av høy kulturminneverdi synes ikke å bli berørt.

Riksantikvaren henviser til retningslinjer for utarbeidelse av planer og plankart og ber om at disse følges når det gjelder markering av hensynssoner og tegnforklaringer.

Konklusjon

Det foreligger to alternative traseer for ny bru over Mjøsa. Vi mener at det nordligste alternativet kan gjennomføres til tross for nærføring til gravrøysa på Tjuvholmen. Den nordlige traseen har langt mindre negative konsekvenser enn en trasé tvers igjennom det unike gravrøysfeltet fra bronsealderen. Søndre alternativ derimot, vil medføre store uheldige konsekvenser for kulturminner og kulturmiljø som er av nasjonal verdi.

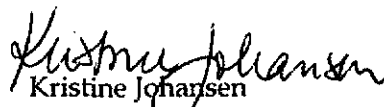
Riksantikvaren mener at dette viktige gravrøysfeltet må bevares så uberørt og intakt som det framstår i dag. Røysfeltet har en helt spesiell betydning der det ligger som veiviser for leia og markør for Moelv som knutepunkt. Det er lett tilgjengelig for publikum, og med gode tilretteleggingstiltak egner det seg særlig flott til formidling som vil øke forståelsen og

opplevelsen av kulturhistorien. Det rike natur- og kulturmiljøet på Steinsodden i sør, støtter opp om Ringsaker som et viktig sentralområde i bronse-, jern og middelalder.

Riksantikvaren mener at ny bru over Mjøsa med brualternativ sør er uakseptabelt av hensyn til gravfeltet ved innløpet til Brennerivika i Moelv og fremmer derfor **innsigelse** til den sørlige traseen i forslag til Kommunedelplan for E6 Moelv-Biri.

Vennlig hilsen

Marit Huuse (e.f.)
avdelingsdirektør

Kristine Johansen
fungerende seksjonssjef

Kopi til: Statens Vegvesen - Region øst, Postboks 1010 Skurva, 2605 LILLEHAMMER/
Hedmark fylkeskommune, Pb. 4404 Bedriftssenter, 2325 HAMAR